

ФОРМУВАННЯ, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УНІФІКАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В тезах розглянуто основні процеси становлення, структурної організації та нормування української комп'ютерної термінології. Визначено основні етапи формування терміносистеми у контексті розвитку інформаційних технологій. Проаналізовано семантичну структуру термінового поля, виокремлено тематичні групи та розглянуто проблеми уніфікації, зокрема явища синонімії та варіантності.

Ключові слова: терміносистема, інформаційні технології, уніфікація термінів, систематизація термінології, стандартизація термінів.

Abstract

The theses examine the main processes of the formation, structural organization, and standardization of Ukrainian computer terminology. The main stages of the formation of the terminological system in the context of the development of information technologies are identified. The semantic structure of the terminological field is analyzed, thematic groups are distinguished, and the problems of unification, in particular the phenomena of synonymy and variability, are considered.

Keywords: terminological system, information technologies, term unification, terminology systematization, term standardization.

Стрімкий розвиток комп'ютерної техніки та програмного забезпечення зумовлює потребу в якісній фаховій комунікації, яка неможлива без упорядкованої та нормативно врегульованої термінології. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема забезпечення терміної точності й однозначності професійного мовлення, що досягаються шляхом системного впорядкування, стандартизації та уніфікації комп'ютерної терміносистеми. Значущість порушеної проблеми зростає в умовах активного використання української мови в ІТ-документації, освітніх матеріалах, програмних інтерфейсах і професійному спілкуванні фахівців галузі. У таких умовах важливим є вироблення усталених нормативних відповідників іншомовних термінів та впорядкування уживання в українському науковому і професійному дискурсі.

Термінологічні системи та проблеми їх становлення досліджували відомі українські науковці, зокрема Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, А. Д'яков, Т. Кияк. Особливості деривації та нормування термінів цієї галузі розглянуто в контексті загального розвитку українського термінознавства. Окремі аспекти комп'ютерної термінології та її підсистем висвітлено у працях А. Ніколаєвої, П. Юзвікевича, Л. Філюк, Б. Рицара, Р. Мисака та інших учених. Водночас стрімкий розвиток інформаційних технологій та активнее запозичення англійських термінів зумовлюють постійне поповнення цієї лексичної сфери. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання формування, систематизації та уніфікації комп'ютерної терміносистеми. Мета роботи полягає в аналізі особливостей формування комп'ютерної терміносистеми, визначенні принципів її систематизації та уніфікації в сучасному українському науковому й професійному мовленні.

Українська комп'ютерна термінологія є динамічною частиною сучасної лексичної системи, що формується у відповідь на стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх проникнення у всі сфери життєдіяльності суспільства. Вона охоплює широкий спектр термінів, які позначають апаратне забезпечення, програмні продукти, інформаційні процеси та інтернет-технології. Ця термінологія відображає сучасний стан ІТ-галузі, а також є ключовим інструментом для забезпечення точної фахової комунікації, стандартизації знань та інтеграції української науки у світовий простір [1].

Формування та розвиток української комп'ютерної термінології тісно пов'язані з історією становлення інформаційних технологій в Україні та загальними процесами в українській літературній мові. З урахуванням основних тенденцій термінотворення та аналізу лексикографічних джерел в історичному розвитку української комп'ютерної термінографії можна виокремити такі основні етапи:

угрунтування («золоте десятиліття», 20-ті рр. ХХ ст. – 1933 р.); кризовий (1933 р. – 60-ті роки ХХ ст.); утвердження (60-ті – 90-ті роки ХХ ст.); упорядкування та стандартизації (кінець ХХ ст. – до сьогодні) [1].

У процесі дослідження виявлено, що становлення української комп'ютерної терміносистеми є тривалим історичним процесом, який формується у взаємозв'язку як із загальним розвитком інформаційних технологій, так і з етапами становлення національної науково-технічної мови. Сучасні терміни, пов'язані з персональними комп'ютерами та мобільними технологіями (файл, тека, інтерфейс, застосунок, сенсорний екран, push-сповіщення), є результатом цього поступового розвитку, витоки якого сягають ранніх етапів формування української термінологічної традиції [2].

Етап угрунтування став фундаментом для формування національної технічної термінології. У цей час активно працював Інститут української наукової мови, було видано низку засадничих праць, які заклали основи для майбутньої комп'ютерної лексики (зокрема математичної та електротехнічної). Важливими працями етапу є «Словник української фізичної термінології» О. Курило (1918 р.), «Словник математичної термінології» Ф. Калиновича (1925 р.) та «Словник технічної термінології» І. Шелудька і Т. Садовського (1928 р.). У цих словниках зафіксовано терміни, що стали базовими для інформатики: алгоритм, дискретна група, дільник, множник тощо. Також простежується тенденція до використання питомих відповідників замість запозичень: рекордер – звукозаписувач, задвижка – засувка, детектор – виявляч, комутатор – перемикач [1].

Кризовий період характеризується стагнацією та штучним гальмуванням розвитку термінології через політичні репресії та курс на зближення мов. Після 1933 року було видано «репресивні бюлетені», які вимагали узгодження української термінології з російською. Унаслідок цього з ужитку було вилучено понад 40 000 українських наукових термінів. За таких політичних та мовних обмежень у період становлення електронних обчислювальних машин відсутність належних інституційних і мовних передумов для розвитку українського термінотворення зумовила неможливість природного формування комп'ютерної термінології. Фахова комунікація здійснювалася переважно російською мовою, тоді як українські терміни функціонували обмежено й здебільшого у формі калькованих одиниць.

Протягом етапу утвердження розвиток термінології відбувався двома паралельними векторами, що мали різні підходи до термінотворення. Вектор «Радянська Україна» характеризувався розвитком під впливом російської мови, знаковою подією чого стало видання «Енциклопедії кібернетики» (1973 р.) за редакцією В. Глушкова — першої у світі енциклопедії з цієї тематики. Але попри значущість вона фіксувала кальковані форми (обробка даних замість оброблення) та невластиві українській мові активні дієприкметники (компілююча програма, регулюючі системи). Вектор «Діаспора» відображав розвиток термінології за кордоном під впливом англійської мови, але зі збереженням норм «Харківського правопису» 1928 року. Прикладом є «Українсько-англійський словник комп'ютерних термінів» (1982 р.), який пропонував такі варіанти, як клявіатура, діалоговий режим, глобальний розшук, а також питомі терміни накопичувач та читувач [1].

Етап упорядкування та стандартизації позначився інтенсивним розвитком термінографії та спробами об'єднати надбаня попередніх періодів. Активізувалося видання словників, зокрема у 1990 – 2010 рр. надруковано близько 30 галузевих праць, серед яких словники О. Коссака, М. Кратка, Е. Пройдакова. Важливим кроком стала поява «Англійсько-українського глосарія виробів Microsoft» (2006 р.), який увів у вжиток та нормалізував такі терміни, як стільниця (замість робочий стіл), застосунок (замість прикладна програма), вебвузол [1].

Сучасний етап розвитку української комп'ютерної термінології визначають комп'ютеризацією лексикографічної праці, активним творенням електронних словників та онлайн-ресурсів (зокрема «Словники України online», «Горох»), що дає змогу оперативно фіксувати нові терміни й варіанти терміновживання. Водночас потреба не лише у фіксації, а й у впорядкуванні термінологічного матеріалу актуалізує питання системної організації та уніфікації. У цьому контексті комп'ютерна терміносистема функціонує як макрополе «Інформаційні технології», ядро якого формують дев'ять тематичних груп, що охоплюють назви галузей, апаратного забезпечення, програмних продуктів та інших ключових понять. Така структурна впорядкованість, попри її цілісність, на сучасному етапі потребує подальшої уніфікації з метою усунення синонімії та варіантності. Зокрема, паралельне вживання термінів браузер і оглядач, інсталяція й установлення, акаунт і обліковий запис ускладнює забезпечення єдності терміновживання у фахових текстах [1]. Аналогічні труднощі спостерігаються в програмних інтерфейсах і довідкових матеріалах різних компаній, де одночасно використовуються,

наприклад, такі форми як login і вхід, що негативно позначається на процесах стандартизації [3]. Крім того, наявність правописних і словотвірних варіантів, зокрема автоматичний код / автокод, хостинг / гостинг, зумовлена різними шляхами адаптації англomовних запозичень і потребує нормативного закріплення на рівні галузевих стандартів [4].

Отже, українська комп'ютерна термінологія є динамічною системою, що пройшла складний шлях від репресій до активного розвитку та взаємодії із західними школами. Подальша систематизація вимагає створення академічного електронного словника для усунення надмірної синонімії та утвердження національних термінологічних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ментинська І. Б. Українська комп'ютерна термінологія: формування, системна організація, вектори розвитку. Львів, 2024. 385 с.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М. Теорія терміна: семантика, структура, функціонування. Київ : КМ Академія, 2016. 216 с.
3. Процик І. С. Українська комп'ютерна термінологія в сучасному фаховому дискурсі. Терміносиستمні сучасності. Київ, 2021. С. 7–18.
4. Кочан І. М. Українська наукова термінологія: сучасний стан і перспективи розвитку. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.

Біжан Олексій Вікторович — студент групи 2КІ-24мс2, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: oleksii_bizhan@ukr.net

Горчинська Людмила Володимирівна — старший викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м Вінниця, e-mail: amila5@ukr.net

Bizhan Oleksii Viktorovych — Student of group 2CE-24ms, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: oleksii_bizhan@ukr.net

Horchinska Lyudmila V. – Senior Lecturer of the Linguistics Department of Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: amila5@ukr.net